

Testimonis d' excepció d'una història mil·lenària

La venda indiscriminada d'oliveres mil·lenàries a Baix Maestrat ha fet saltar l'alarma sobre la desprotecció d'aquests monuments vivents, alguns amb més de 2.000 anys d'història. La recent posada en funcionament d'algunes iniciatives comarcals en defensa del patrimoni pot aturar un fenomen que, en el millor dels casos, acaba destinant aquests arbres a presidir vivendes de luxe de la costa francesa.

Ja fa temps que pels camins del Baix Maestrat es passegen alguns tot terreny de matrícules forasteres. No busquen casa, ni terra. Ni tampoc gaudir del paisatge. Busquen exemplars d'oliveres mil·lenàries per comprar. Són fàcils d'identificar, diuen els llauradors, perquè no porten una ruta concreta. No saben ben bé on van. Simplement rodien, busquen, ensumen. Com si portaren un radar. Una volta localitzat l'objectiu, cerquen el propietari, preguntant pels carrers del poble o al bar. El procediment és senzill: propietari i intermediari acorden un preu –entre 3.000 i 12.000 euros, depenent de les dimensions i de l'edat de l'arbre– que després les lleis del mercat s'encarregaran de multiplicar per deu o per vint (sense que l'agricultor-propietari se'n beneficiï, és clar). La destinació final serà alguna luxosa residència de la costa francesa, la casa d'algun mandatari italià o fins i tot alguna propietat del Vaticà.

En els darrers anys, han desaparegut d'aquesta manera un gran nombre d'oliveres mil·lenàries en pobles com Sant Jordi, Traiguera, la Jana, Sant Mateu o Canet lo Roig, que constitueixen una de les poques reserves de tot l'estat on encara avui es poden trobar nombrosos i imponents exemplars de fins a 2.500 anys d'antiguitat. El fet, però, és que ningú no s'atreveix a fer números. N'hi ha que parlen de més de cent arbres venuts en menys de dos anys. Altres en quantifiquen unes poques dotzenes. I altres pronostiquen, si el fenomen no s'atura, l'extinció a curt termini d'aquests testimonis mil·lenaris de la història.

De fet, ja fa més de vint anys, aquests captivadors monstres de gran bellesa i

majestuositat van patir un expoli massiu en pobles tan propers –geogràficament, històricament i socialment– com Ulldecona o la Galera, a la comarca del Montsià. Vaixells carregats d'oliveres mil·lenàries convertides ja en espectaculars troncs de fusta van partir del port de Tarragona en direcció a Mallorca. La seua destinació, però, no era presidir grans jardins per satisfer els capricis dels turistes adinerats, sinó convertir-se en simples *souvenirs* (per als turistes menys afortunats). Els gustos de l'alta societat, aleshores, eren uns altres. I les necessitats, també. Així, els arbres fruiters, molt més rendibles econòmicament, van acabar substituint les mil·lenàries oliveres del Montsià.

Ara, la progressiva conscienciació social, unida a un major interès pel coneixement de la història i dels costums, ha acabat propiciant un major respecte per allò propi. I les oliveres mil·lenàries han passat de ser simples productores d'oli a ser part d'un patrimoni de gran valor històric, social i vegetal. Això sí, també s'han convertit en objecte de desig per a les classes socials més benestants, per a qui aquests monuments, situats al costat de luxosos xalets, s'han convertit en símbol d'ostentació i de bon gust.

A tot això, les institucions valencianes no han volgut prendre part en l'assumpte. La Diputació de Castelló assegura que la protecció d'aquests arbres monumentals no és de la seua competència. I les conselleries d'Agricultura i de Medi Ambient tampoc se'n fan responsables, tot i que tenen transferides les competències per a establir-hi les normatives. Des de Madrid, el Ministeri d'Agricultura li pas-

Aquesta oliveira, situada al terme de la Jana i a escassos metres de la Via Augusta, és una de les més grans de la comarca, amb més de nou metres de diàmetre. Diuen els llauradors de la zona que s'han arribat a traure fins a 2.000 kg de llenya dels seus cims. El seu propietari, Enrique, ha rebut diverses ofertes per vendre-la, però no les ha volgut escoltar. "No seria capaç de fer una cosa així."

sa la pilota a la Generalitat, i la Generalitat no diu res en clar. De fet, res no resulta tan il·lustratiu com les declaracions del president de la Diputació de Castelló, Carlos Fabra, que, amb el seu particular sentit de l'humor, intenta llevar ferro a l'expoli i qualifica de "molt boniques" les oliveres que té a la seua residència d'estiu. Unes declaracions tan lluny de fer gràcia com de reflectir l'interès de la institució per la progressiva desaparició d'oliveres mil·lenàries. Així les coses, els únics beneficiats d'aquest buit legal acaben sent països com França i Itàlia —principals destinataris d'aquests arbres— on està absolutament prohibit arrancar, transplantar o comerciar amb el patrimoni vegetal.

Més que una feina. Coincidint amb la prohibició de França i d'Itàlia, fa un parell d'anys, la venda d'oliveres mil·lenàries ha viscut una mena de *boom* al Baix Maestrat. Tot i això, el comerç d'aquest tipus d'arbres és una pràctica, d'alguna manera, encoberta. No és una activitat il·legal, però tampoc honorada. Els intermediaris eviten reconèixer públicament —sobretot davant de desconeguts—

la seua feina i parlen d'amagades. "Deu metres, deu! Els he trobat a la Salzedella, però serà difícil de convèncer. M'han dit que no se'n volen saber res". L'intermediari intentarà captivar el propietari de l'oliveira de deu metres de circumferència amb allò que més pot temptar un llaurador de secà: els diners. La decisió, però, no és fàcil. Treballar la terra és, encara avui, molt més que una feina en aquestes comarques. És una forma de vi-

rir. "Les vaig vendre perquè no eren productives." No obstant això, s'ha reservat "per amor propi" alguns dels exemplars més espectaculars de la comarca. "Aquestes —diu assenyalant algunes oliveres de més de 9 metres de circumferència situades a escassos metres de la Via Augusta— no les he pogut vendre. No hauria estat capaç." "Pobre d'ell si les haguera venut", fan broma Rogelia i Encarna, dona i filla d'Enrique. "Aquestes

Les oliveres mil·lenàries del Montsià van acabar convertides en souvenirs per als turistes de Mallorca

da. "No me'n sento gens orgullós", assegura gairebé amb les llàgrimes als ulls un llaurador que acaba de vendre una oliveira per 9.000 euros. "Però almenys —es justifica— no m'ho he gastat ni en un cotxe ni en un viatge, com fan altres. Ho he invertit a comprar coses que necessito per a treballar."

Enrique, un altre agricultor, va vendre quaranta oliveres fa uns mesos. "Però no eren de les mil·lenàries", s'afanya a acla-

oliveres són pràcticament l'únic patrimoni que ens queda en aquests pobles —diuen— i mira què estem fent, vendre'l als forasters per quatre duros." Enrique, de fet, tampoc se sent orgullós d'haver venut les quaranta oliveres. "No ho hauria fet —es justifica— si les coses al camp no estiguessen tan malament."

El drama del secà. Les dificultats econòmiques que arrossega l'agricultura

de secà són les que han fet possible, en gran mesura, aquesta mena d'expoli vegetal. La baixada de preus de l'oli, de les garrofes i de les ametles, juntament amb les dificultats per cobrar les subvencions europees han abocat els llauradors a una situació d'incertesa que, donat el cas, una olivera mil·lenària pot alleujar. "Tal i com està la situació, no podem anar amb miraments. I una olivera d'aquestes no traurà mai, a nivell de producció, els diners que et donen per vendre-la", diu Juan Esteller, un agricultor que fa més de quaranta anys que treballa al camp. "Enguany, per exemple –explica– la majoria de llauradors no han plegat les garrofes perquè no surt a compte. Jo recordo que fa trenta anys les garrofes es pagaven a 32 pessetes, el mateix preu que es paga ara. I clar, els números no surten. Entre altres coses, perquè el preu d'un kilo d'adob ha passat de 4,5 pessetes a 35."

Amb l'oli i amb les ametles –dos productes que no resulten precisament barats al mercat– ha passat més o menys el mateix. "El camp –reconeix Juan– ha estat sempre un treball dur. Però hem tingut èpoques millors que aquesta i no tothom es pot permetre el luxe de renunciar a dos o tres milions de pessetes per mantindre un arbre que no resulta rendible. Encara que dolga."

Però no sols són les qüestions econòmiques les que ofeguen l'agricultura de secà. El progressiu envelliment de la població activa –el 60% del camp està en mans de persones majors de 55 anys, segons la Unió de Llauradors–, unit a les massives transformacions de regadiu i a la manca de competitivitat que suposa l'excessiu minifundisme han contribuït a un retrocés pràcticament imparable en cultius com l'olivera, el garrofer o l'ametler.

En els darrers anys, i encara avui, s'han produït a la comarca transformacions de secà a regadiu de grans superfícies de terreny. La majoria les han dut a terme grans empreses alienes al sector –com Porcelanosa o Marie Claire– que han vist en aquesta inversió una clara possibilitat d'enriquiment. La resta de transformacions –molt menys extenses– les han fetes els mateixos agricultors de la comarca. "Complementar el secà amb el regadiu –admet José María Nos, un jove de trenta anys que ha decidit dedicar-se al

camp tot i els inconvenients– és l'única manera de rendibilitzar la feina." Ell és un dels pocs joves de la comarca que treballa la terra. I ho té ben clar. "Aquest treball s'ha de portar a dins per traure'n alguna cosa de profit. Perquè de diners, se'n guanyen molt pocs. La majoria de companys de la meua edat prefereixen treballar a la fàbrica perquè tenen un horari fix, un sou fix i unes vacances fixes. Jo sé que això no ho tindrè mai, però m'estimo més estar al camp que tancar-me en una nau deu hores cada dia." Tot i això, José María reconeix que el futur no és fàcil. "Si les coses continuen així, acabarem venent la terra perquè ni donarem abast per treballar-la ni podrem viure'n." "Per això –conclou– quan t'arriba l'oportunitat de vendre un arbre per tres milions de pessetes, la veritat és que no t'ho penses."

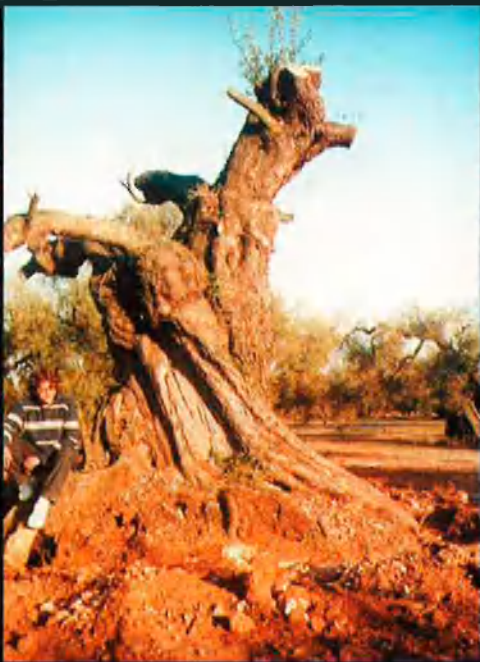
Respecte, protecció i ambició. Des de fa uns mesos, però, sembla que les coses poden començar a canviar. Fa només unes setmanes, al bar de la Jana hi havia penjat una llista amb totes aquelles persones propietàries d'oliveres mil·lenàries disposades a vendre-les. Ara, aquesta llista s'ha canviat per una altra on s'inscriuen tots aquells que les volen catalogar. El responsable de bona part d'aquest gir és Ramon Mampel, agricultor i president de Clot d'en Simó, una cooperativa de serveis i desenvolupament rural que integren les poblacions de Sant Jordi, Cervera, la Jana, Canet lo Roig, Xert, la Salzadella, Benicarló i Vilanova d'Alcolea. Des d'aquesta cooperativa, creada el passat mes de novembre, s'han encetat una sèrie d'iniciatives destinades no sols a protegir les oliveres mil·lenàries, sinó també a fer creure als seus propietaris que és possible i rendible conservar-les. "Per a evitar la desaparició d'aquestes oliveres –explica Ramon Mampel– hem de començar per frenar el despoblament, per mantenir els nostres joves als pobles i per diversificar l'economia. Només així, creant il·lusió i fent veure a la gent que les nostres coses també són importants, podem conservar-les." Precisament per això, Clot d'en Simó, juntament amb la Fundació Penyalgosa, busca alternatives que facen factible aquest projecte global. De moment,

RAIA GIL / ROSANNA MELIA

tenen en ment crear una Associació d'Amics de l'Olivera Mil·lenària, obrir una botiga a la carretera que va a Morella –per on es calcula que passen un milió de persones l'any– especialitzada en productes de la zona o establir rutes turístiques per visitar els exemplars més vells i monumentals de la zona.

De tots aquests projectes, el més avançat i, per tant, el que millors resultats ha donat, ha estat l'elaboració d'un oli ("per a sibarites", diuen) procedent només d'oliveres mil·lenàries. "Enguany –assenyala Mampel– hem tret al mercat 450 litres d'oli elaborat a partir d'aquests arbres amb una qualitat excel·lent i un procés d'elaboració absolutament estudiat i controlat". Amb les 34 oliveres mil·lenàries utilitzades en el procés, s'han elaborat gairebé mil botelles de mig litre que s'han venut a 15 euros cadascuna. "La iniciativa –reconeix Mam-

A l'esquerra, detall d'una soca d'olivera mil·lenària amb el seu propietari, Enrique. Sobre aquestes ratlles, una olivera, amb les arrels tallades, preparada per a ser transplantada. L'excel·lent capacitat de reacció d'aquests arbres, amb l'ajut d'hormones, facilita la seua adaptació posterior. A la dreta, dalt, Ramon Mampel, president de la cooperativa Clot d'en Simó, amb la seua olivera mil·lenària, davall la qual assegura que va fer la migdiada Juli César. A sota, una botella de l'oli elaborat a partir d'oliveres mil·lenàries de la comarca. I al costat, una olivera a la vora de la Via Augusta al seu pas per la Jana.

Enguany s'han posat a la venda 450 litres d'oli de gran qualitat procedent d'oliveres mil·lenàries de la comarca

pel— ha estat un èxit. I no sols hem aconseguit beneficis econòmics per als 34 propietaris de les oliveres que han participat en el procés, sinó que a partir d'ara, els altres propietaris s'ho pensaran dues vegades abans de vendre l'arbre perquè també ells voldran afegir-se al negoci.”

Per a Mampel, que porta més de dotze anys defensant el patrimoni comarcal, aquesta és la millor manera d'evitar la venda de les oliveres. “Les ajudes públiques no són cap solució. Hem de ser ambiciosos i empresaris i no dependre de les subvencions, sinó de la nostra pròpia capacitat de crear iniciatives.”

“A pesar de tot —continua— tampoc no volem privar ningú de vendre si necessita els diners. Ara bé, almenys, que no l'enganyen, perquè s'han donat alguns casos de vendre sense cobrar i altres de deixar morir l'olivera un cop arrancada perquè els compradors s'han repensat.” A Ramon també li van proposar de vendre la seua olivera, un arbre de més de 2.000 anys on ell mateix assegura que un dia o altre va fer la migdiada Juli César. “I això —ironitza— té un preu. Si me la volen comprar, d'acord. Però no serà per menys de 50 milions de pessetes.” Bromes a banda, Mampel ho té molt clar.

“No podem permetre que ningú s'emporte el nostre patrimoni més preuat.”

De moment, però, encara ningú no s'atreveix a pronosticar el resultat final de totes aquestes iniciatives, ni a desvelar el futur dels quasi 500 arbres mil·lenaris que es calcula que hi ha a la comarca. “Tenim molta feina per fer —reconeix Ramon—, no sols amb les oliveres, sinó amb les ermites, els ponts romans, la Via Augusta, el paisatge, etc. Perquè tot això també forma part de la nostra història i de la nostra cultura. I en tota aquesta tasca —conclou—, l'únic avantatge que tenim és creure en nosaltres mateixos i en la nostra capacitat de crear un moviment capaç d'equilibrar els interessos econòmics amb els històrics i els ambientals. Sempre, això sí, estimant-nos per damunt de tot allò que és nostre.”

Rosanna Melià